

beeld dat zij schetsen vooral baseren op de besluiten van de kerkelijke elite in het westen van ons land, zonder dat de vraag wordt gesteld of die besluiten ook landelijk effect hadden.

Interessant en tamelijk onbekend is het gegeven dat in semi-liturgische bijeenkomsten door de week cantates werden uitgevoerd. De vraag die de auteurs stellen, namelijk of de koren die hieraan meewerkten ook een rol in de eredienst hadden, kan ontkennend worden beantwoord. De beschikbare gegevens wijzen erop dat in sommige plaatsen bij het uitgaan van de kerk door een zanggezelschap werd gezongen, vooral in de tijd waarin de *Evangelische Gezangen* werden ingevoerd. Het uitgebreide onderzoek hiernaar dat de auteurs voorstellen, heeft al plaatsgevonden, maar dat is hun blijkbaar niet bekend. Ook de relatie tussen de opkomst van de zanggezelschappen en de invoering van de *Evangelische Gezangen* is aangetoond. De auteurs houden die echter voor 'mogelijk'.

Het gedeelte over de kerkmuziek is dus niet de kracht van dit boekje. Die ligt veeleer in het onderzoek naar de zangcultuur in het weeshuis, waar in 1796 het Zangcollege of Zanginstituut werd opgericht om de weeskinderen muzikale vorming te geven, in die tijd als instituut uniek in ons land. Het behoorde tot de taak van dit koor om de psalmen, maar ook andere religieuze liederen, 'kunstmatig' te leren zingen.

Een belangrijk onderwerp in dit boekje is de uitvoering van de door de auteurs ontdekte *Kerstmuziek* in 1796 in de Hooglandse Kerk op de derde Kerstdag, gecomponeerd door C.F. Ruppe, die bekend is als componist en auteur van een koraalboek. Bij deze gelegenheid voerde de bekende hoogleeraar Van der Palm het woord. Aan het einde van de plechtigheid citeert Van der Palm de tweede en derde strofe van psalm 98 uit de psalmberijming van 1773, in die tijd een van de geliefdste psalmen, door de auteurs echter als iets geheel nieuws afgedrukt op pagina 49, met als inleiding '... het volgende, hoogstwaarschijnlijk voor de gelegenheid geschreven gedicht: ...'. Nota bene: de eerste drie strofen van deze psalm worden ook nog in Bijlage III op pagina 102 geciteerd met het opschrift

'Psalm 98, Verzen 1-3' als het begin van de Kerstmuziek.

J.R. Luth

¶ **W.B. van Halsema e.a. (red.), *De zending voorbij. Terugblik op de relatie tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Christelijke Kerk van Sumba, Kampen, 1995. 276 blz. ISBN 90-242-7788-4. f 39,50***

De negen auteurs die aan het nieuwste boek over komst en ontwikkeling van het protestantse christendom in het Indonesische eiland Sumba hebben gewerkt, hebben een zeer harmonisch boek vervaardigd. Hommo Reenders beschrijft de periode 1881-1942, Jaap Luinstra de periode 1942-1947 en wijlen Wim Halsema de periode 1942-1992. Tezamen geven zij een eerlijk en samenhangend beeld van de belangrijkste ontwikkelingen binnen het groeiende protestantse christendom op Sumba, in relatie met de steeds minder invloedrijke zendende kerk in Nederland. In een tweede deel worden voor de laatste vijftig jaar aspecten van de kerk- en maatschappijontwikkeling vanuit de praktijk beschreven. Over het theologisch onderwijs schrijft Andreas Yewangoe vooral in termen van gebouwen en curricula. De onvermijdelijke 'kwaliteitsverbetering' bracht met zich mee, dat het eigenlijke theologisch onderwijs buiten Sumba werd gegeven en er na 1973 alleen een cursus voor lekenkader op het eiland zelf overbleef. Gerard Onvlee schrijft over het medische werk vanuit zijn praktijkervaringen in de periode 1957-1970. Over het onderwijs schrijft de op Sumba geboren Erik van Dijk, die vooral als bestuurder vanuit het Bureau van de Gereformeerde Kerken in Nederland bij (subsidiering van) het onderwijs betrokken was. Hij geeft de ontwikkeling aan van 1913, toen het koloniale bewind de gehele onderwijszorg aan de zending overdroeg tot de recente vraag of een deel of zelfs alle scholen maar aan de overheid moeten worden overgedragen. De 'ommuurde wijngaard' die de kerk op Sumba was, blijkt ook op onderwijsgebied te gaan ontzuilen (192). Het sociaal-economische